

อนัตตา: ภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้พัฒนาจิตเพื่อให้รู้แจ้งรูปนาม

พระมหาโกมล กมโล¹และ สำเนียง เลื่อมใส²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

รับบทความ วันที่ 10 มกราคม 2561 วันที่เผยแพร่ 25 มิถุนายน 2561

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษาบาลี ในการเผยแผ่คำสอนเพื่อพัฒนาจิตให้รู้แจ้งการเกิดดับของรูปนาม พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาบาลีในการสื่อสารคำสอนโดยทรงเริ่มแสดงธรรมจักกับปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ผู้เขียนได้นำเสนอบทบาลีว่า “อนัตตา” อันเป็นศัพท์หนึ่งที่คนทั่วไปคุ้นเคย มีความหมายหลากหลาย แต่ที่พบบากที่สุด คือ ความหมายว่า อวสวัตตน=ไม่เป็นไปตามความปรารถนา, ตามความประสงค์ และตามอำนาจ อีกความหมายหนึ่งคือ อสารถ=ไม่มีแก่นสาร ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า “ไม่มีตัวตน, ไม่ใช่ตัวตน” เฉพาะในเรื่องของรูปเป็นเบื้องต้น ที่คนทั่วไปมักเห็นว่าร่างกายทั้งหมดที่เกิดมาพร้อมกับตาและหูเป็นต้นนั้น เป็นอัตตาตัวตน เมื่อพูดตามแบบชาวโลกทั่วไป เราเรียกร่างกายทั้งหมดที่ประกอบด้วยตาและหูเป็นต้นว่าเป็นตัวเรา เป็นวิญญาณของเรา แต่เมื่อว่าโดยสภาพปรมาัตต์แล้ว ร่างกายทั้งหมดเป็นเพียงองค์รวมที่ประกอบด้วยรูปและนามเท่านั้น ดังนั้น ผู้เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงต้องเริ่มต้นด้วยการสังเกตสภาวะการเกิดดับของรูปนามให้เป็นปัจจุบันขณะ ในระหว่างที่กำลังเจริญสติกำหนดรู้สภาวะธรรมทางกาย เช่น สภาวะพอง ยุบ นิ่ง คู้ เหยียด ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้ปฏิบัติจะรับรู้เห็นทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะรูป และความไม่อยู่ในบังคับบัญชาของรูปนั้น วิปัสสนาปัญญาารู้แจ้ง ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติ เมื่อผู้ปฏิบัติเกิดวิปัสสนาปัญญาได้รู้แจ้งเห็นจริงในรูปนามอย่างนี้แล้ว ย่อมสามารถพัฒนาจิตที่จะส่งผลให้เกิดปฏิเวธได้ในที่สุดอันเป็นอิทธิพลของภาษาบาลีที่พระพุทธองค์ใช้ประกาศพระศาสนาเพื่อให้แจ้งความจริง ตั้งแต่ต้นจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

คำสำคัญ: อนัตตา; ภาษา; การพัฒนา; รูปนาม

Anattā: The Language Used by the Buddha for Mental Progress for Name and Form Realization

Phramaha Komon Kamalo¹ and Samniang Leurmsai²

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²Silpakorn University

¹E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

Retrieved January 10, 2018 Accepted June 25, 2018

Abstract

The article emphasizes on study Pali usage for propagation of the Buddha's teaching in order to realizing the rise and fall of names and forms. The Buddha had used Pali language for preaching starting from delivering the first sermon, Dhammacakkappavattanasutta and Anattalakkhanasutta to Pancavaggi or a group of five ascetics. The writer has presented Pali word 'Anattā' which is familiar to people containing various meanings. Its meaning mostly found is that Avasavattana or not follow to any desire, wishes and order. Another meaning is that Asāraka or without essence which signifies 'selflessness, not-self.' Especially, in the case of body (Rūpa) which ordinary persons often hold that the whole body including eyes, ears etc. belongs to self, mine, therefore people assumes the body, eyes and ears etc. as self, as my consciousness. Nevertheless these physical conditions by the absolute truth, are only composite of name and forms, so the insight practitioner must start by observing the rise and fall state of name and forms at present moment. While cultivating mindfulness, observing physical conditions which are ever changing such as up and down stomach, sitting, curling and stretch, he will see the pains arise depending on body as well as its uncontrolling, then the true insight knowledge will occur to him. By this advance of investigating on name and forms, the practitioner no longer will gain fruits of insight at the end. This can happen by the knowledge containing in Pali which has been delivered by the Buddha while he was living till the end of his life.

Keywords: not-self; language,; cultivating; name and forms

บทนำ

ภาษาคือเครื่องมือการสื่อสารอันทรงอิทธิพลต่อวิถีชีวิตที่คนจะต้องเรียนรู้ และตระหนักว่าภาษานั้นเป็นเพียงเครื่องมือสื่อให้เข้าถึงความจริงและความประสงค์ที่ผู้ใช้ต้องการสื่อสาร ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ว่า ภาสนฺติ อตฺถํ เอตยาติ ภาสา, มาคธภาสา¹ แปลว่า ชื่อว่า ภาษา เพราะเป็นเครื่องกล่าวเนื้อความ มีภาษามคธเป็นต้น อันเป็นภาษารักษาพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศคำสอนที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เข้าถึง มรรค ผล และพระนิพพาน ซึ่งผู้ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักภาษามคธอย่างแตกฉาน เพราะคำศัพท์ภาษามคธมีความหลากหลายทั้งด้านความหมายและคำศัพท์ที่ใช้

พระพุทธเจ้าทรงใช้ “ภาษามคธ” ปัจจุบันเรียกว่า “ภาษาบาลี” ในการเผยแผ่พระศาสนา ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีวว่า “สมฺมาสมฺพุทฺโธปิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนฺ ตนฺตึ อาริเปนฺโต มาคธภาสายนฺ เมว อาริเปลิ”² แปลว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษามคธซึ่งเป็นภาษาที่มีแบบแผน ประกาศพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก คัมภีร์สัทธัมมปกาสินีและคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ฌมฺมนิรุตฺติสญฺญิตาย สภวานิรุตฺตिया มาคธิกาย สพุทฺสตุตฺตานิ มฺลภาสายน ๗³ แปลว่า ด้วยภาษามคธอันเป็นภาษาดั้งเดิมของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ใช้พูดกันตามปกติเป็นที่รู้กันว่า พระชินเจ้าทรงใช้ประกาศพระธรรม ๗ ภาษาบาลีจึงได้รับเกียรติและได้รับการยกย่องว่าเป็น “สัมพุทฺธโวหารภาสา” (ภาษาที่เป็นโวหารของพระพุทธเจ้า) “อริยโวหารภาสา” (ภาษาที่เป็นโวหารของพระอริยะ) “ยถาภุจฺจพรหมโวหารภาสา” (ภาษาบันทึกสภาวะธรรม)

เหตุผลที่พุทธศาสนิกชนในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่าภาษาบาลีคือภาษามคธ เพราะว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ที่พุทธคยา แคว้นมคธ และประกาศพระศาสนาในตอนแรกที่แคว้นมคธ ดินแดนแคว้นมคธจึงเป็นเวทีที่พระพุทธเจ้าทรงประสบผลสำเร็จในการ

---

¹ พระอัครวังสเถระ, *สัททนีติธาดุมลลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์*. พระธรรมโมลี ตรวจชำระ, พระมหานามิตร ฌมฺมสาร์ และจํารุญ ธรรมดา แปล, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2546), หน้า 478.

² อภ.วิ.อ. (บาลี) 2/415, อจ.จตุกก.ฎีกา (บาลี) 2/436.

³ ขุ.ป.อ. (บาลี) 1/5-6, พระพุทธโฆสเถระ, *วิสุทธิมคฺคสุส นาม ปกรณวิเสสสุส ตติโย ภาโค*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 8.

ประกาศพระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรก พระพุทธเจ้าถึงแม้จะไม่ได้เป็นชาวมคธ แต่ก็ทรงสามารถตรัสภาษามคธได้ เพราะพระองค์ทรงเป็นพระสัพพัญญูในนิกคตศาสตร์⁴

พระพุทธพจน์: คำว่า “รูป” คือเริ่มต้นการสอนเรื่องอนัตตา

รูป ภิกขเว อนัตตา⁵ แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย รูปมิใช่อัตตาตัวตน” บทบาลีพระไตรปิฎกที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างคือ คำว่า **อนัตตา** ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีอันเป็นเครื่องมือสื่อสารที่พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้เป็นเบื้องต้น คือทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นพระสูตรแรกในตอนค่ำของวันเพ็ญเดือน 8 ในขณะที่ทรงแสดงปฐมเทศนานั้น มีท่านโกณฑัญญะเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน มีศรัทธาอันไม่คลอนแคลนในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา และพระองค์ได้ประทานอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ส่วนปัจจุวัตคีย์ที่เหลือ 4 รูป คือ ท่านวัปะกะ ภัททิยะ มหานามะ และอัชชชิ ทรงแนะนำสั่งสอนจนสามารถกำจัดอุปสรรคและกิเลสที่อาจเกิดขึ้นในขณะปฏิบัติวิปัสสนา หลังจากที่ได้เจริญวิปัสสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องไม่มีหยุด ท่านวัปะกะก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันในวันแรม 1 ค่ำของเดือน 8 ท่านภัททิยะได้บรรลุเป็นพระโสดาบันต่อมาในวันแรม 2 ค่ำ ท่านมหานามะบรรลุเป็นพระโสดาบันในวันแรม 3 ค่ำ และพระอัชชชิบรรลุเป็นพระโสดาบันในวันแรม 4 ค่ำ⁶ หลังจากปัจจุวัตคีย์ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันทั้งหมดและได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร อันเป็นที่มาของคำว่า อนัตตา ในวันแรม 5 ค่ำ เดือน 8 ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี⁷

ตามปกติคนทั่วไปมักจะคิดว่า ตนเองและคนอื่น ๆ คือสิ่งมีชีวิตที่มีวิญญาณหรือตัวตนแฝงอยู่ภายใน สิ่งที่เขาคิดว่าเป็นวิญญาณนั้น เรียกว่า อัตตา ซึ่งเป็นคำบาลีที่มาจากคำว่า อาตมัน ในภาษา สันสกฤต คำว่า อัตตา นี้ บางทีเรียกว่า ชีวะ ดังนั้น คำว่า อัตตา จึงหมายถึง

⁴ พัทธน์ เพ็งผลา, **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 14.

⁵ วิ.ม. (บาลี) 4/20/17.

⁶ อถ โข อายสมโต จ วูปสสาติ อาทิมหิ วูปตเถรสส ปาฐิปทิวเส ธมมจกขุ อุตปาติ, ภาทิตยตเถรสส ทุตยทิวเส, มหานามตเถรสส ตตยทิวเส, อสสชิตตเถรสส จตตติยนติ (วิ.อ. (บาลี) 3/19/18).

⁷ ปกขสส ปน ปณจมิย สพเพ เต เอกโต สนฺนิปาเตตฺวา อนตตสฺสฺเตน โขวติ. เตน วุตฺตํ “อถ โข ภควา ปณจวคฺคิเย”ติอาทิ. (วิ.อ. (บาลี) 3/19/18).

การมีชีวิต มีวิญญาณ หรือเป็นสิ่งมีชีวิต เป็นการเชื่อว่ามีวิญญาณหรือชีวะอยู่ในร่างกายของคน ความเชื่ออย่างนี้จัดเป็น ความเห็นผิดเกี่ยวกับอัตตา เรียกว่า อัตตทิฏฐิ ปุถุชนทั่วไปยังไม่หลุดพ้นจากอัตตทิฏฐิ จะแตกต่างกันบ้างตรงที่ความมากน้อย และการแสดงออกเท่านั้น บางคนเชื่อในอัตตทิฏฐิมากและยึดถือเหนียวแน่นมาก บางคนมีความเชื่อที่เบาบาง บางคนแสดงออกชัดเจนมาก บางคนจะไม่แสดงออกชัดเจนนัก ผู้มีความรู้เรื่องรูปนามเป็นอย่างดีก็จะมีอัตตทิฏฐิที่เบาบาง แต่ยังไม่จัดว่าหลุดพ้นจากอัตตทิฏฐิ เพราะยังมีความเห็นผิดอยู่ว่า มีวิญญาณ หรืออัตตา ที่ทำหน้าที่คิด ทำ พูด และรับรู้อารมณ์ที่น่าพอใจต่าง ๆ อยู่ นักปฏิบัติที่พัฒนาวิปัสสนาปัญญาโดยการกำหนดรู้สภาวะธรรม จะรู้ได้ว่า ไม่มีอัตตา มีเพียงความเป็นไปของรูปนามเท่านั้น จึงเป็นอิสระจากอัตตทิฏฐิ แต่ก็ได้เฉพาะช่วงที่เจริญวิปัสสนาอยู่เท่านั้น เมื่อใดที่เลิกกำหนดรู้การเกิดดับของรูปนาม อัตตทิฏฐิก็จะกลับมาครอบงำอีก เพราะยังรู้สึกว่ามีตัวเราที่เคลื่อนไหวร่างกาย กระทำ อากัปกริยาต่าง ๆ อยู่

ความหมายของคำว่า “อัตตา” และ “อนัตตา”

คำว่า อัตตา เป็นศัพท์ที่มีความหมายหลากหลายมีทั้งในพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ในเบื้องต้นขอแนะนำเสนอความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยสังเขป คือ อตฺต มาจากรากศัพท์ว่า อต ธาตุ (สาดจจคมเน=ไปติดต่อกัน) + ต ปัจจัย รูปวิเคราะห์ว่า ภาวภาว ชาวนุโต ชาติชรา-มรณาภิเภท อเนกวิหิตํ สํสารทุกฺขํ อตฺตํ สตฺตํ คจฺจติ ปาปฺณาติ อธิคจฺจตีติ อตฺตา^๘ แปลว่า ชื่อว่า อัตตา เพราะท่องเที่ยวไปภพน้อยใหญ่ เสวยทุกข์ในสงสารมากมายต่างโดยชาติชราและมรณะเป็นต้นติดต่อกัน, อา บทหน้า + ธา ธาตุ (ธารณ=ทรงไว้) + ต ปัจจัย รูปวิเคราะห์ว่า อาหิตอ อหฺมาโน เอตฺถาติ อตฺตา^๙ แปลว่า ชื่อว่า อัตตา เพราะเป็นที่ตั้งของความถือตัวว่าเรา (โดยอุปาทานชั้น 5), อท ธาตุ (ภกฺชณ=กิน) + ต ปัจจัย รูปวิเคราะห์ว่า สุขทุกฺขํ อทติ ภกฺชตีติ อตฺตา แปลว่า ชื่อว่า อัตตา เพราะเสวยทั้งสุขและทุกข์, ชาติชรามรณาภิหิ สํสารทุกฺเขติ อทียเต ภกฺชียเตติ อตฺตา แปลว่าชื่อ ว่า อัตตา เพราะถูกสังสารทุกข์มีชาติ ชรา และมรณะเป็นต้นกลืนกินสรุปคือ คำว่า อัตตา หมายถึง ตัวตนที่ท่องเที่ยวไปในภพน้อยใหญ่รับทั้งสุขและทุกข์

คำว่า อนัตตา เป็นศัพท์หนึ่งที่มีความหมายหลากหลาย แต่ที่พบมากที่สุด คือ ความหมายว่า อวสวตฺตน=ไม่เป็นไปตามความปรารถนา, อันไม่สามารถให้เป็นไปตามความประสงค์, ตามอำนาจ และ อสารถ=อันไม่มีแก่นสาร ซึ่งคำว่า อนตฺตา นี้ แยกมาจาก น บทหน้า

^๘ นีติ.ธตฺ. 48.

^๙ ที.ฎีกา (บาลี) 3/160, ม.ฎีกา 1/350, เนตฺติ.อ. 142.

+ อตตาคัพท์ ประโยคว่า อนตตาดิ นตฺถิ เอเตสํ อตตาค การกเวทกสภาโว, สยํ วา น อตตาดิ อนตตาดิ¹⁰ แปลว่า คำว่า อนตตาดิ มีรูปวิเคราะห์ว่า ไม่มีตัวตน กล่าวคือ เป็นเพียงสภาวะของผู้กระทำการและผู้เสวยผลกรรม อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า อนตตาดิ เพราะไม่มีตัวตน คือ คำว่า อนตตาดิ มีความหมาย 2 ประการ คือ ไม่มีตัวตน=นตฺถิ เอเตสํ อตตาดิ อนตตาดิ (ฉฐฐีพหุพพิหิสมาส) ไม่ใช่ตัวตน=น อตตาดิ อนตตาดิ (นนิปาตบุรพพท กัมมธารยสมาส)

ดังนั้น คำว่า อนตตาดิ ตามหลักคัมภีร์สัททาวิเสส จึงสามารถแปลได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน, ไม่มีตัวตน, ตรงข้ามจากตัวตน ซึ่งเมื่อว่าโดยสภาวะปรมาตฺถ์แล้ว ร่างกายทั้งหมดเป็นเพียงองค์รวมที่ประกอบด้วยรูปและนามเท่านั้น จึงไม่ใช่ตัวตนบุคคลเราเขา แต่คนทั่วไปยังเข้าใจว่าเป็นตัวตนอันเป็นเหตุให้หลงวนเวียนอยู่ในสังสาร

ความเห็นผิดว่ารูปเป็นอัตตาดิ

รูปที่คนทั่วไปเข้าใจผิดกันว่าเป็นอัตตาดิตัวตน คือ ปสาทรูปต่าง ๆ ได้แก่ จักขุปสาทรูปที่ทำให้เห็น โสตปสาทรูปที่ทำให้ได้ยินเสียง ฆานปสาทรูปที่ทำให้รู้กลิ่น ชิวหาปสาทรูปที่ทำให้รู้รส กายปสาทรูปที่ทำให้ได้รับรู้สัมผัสทางกาย ปสาทรูปเหล่านี้ เป็นที่ตั้งของการรับรู้ (วิญญาณ) และเป็นที่ตั้งของพลังชีวิต (ชีวิตินทรีย์) ด้วยเหตุที่มีจักขุปสาทรูป จึงเกิดการรับรู้รูปทางตา (จักขุวิญญาณ) และเมื่อมีจักขุวิญญาณก็ย่อมมีความเห็นผิดว่ามีอัตตาดิตัวตนที่เป็นผู้เห็น ในทำนองเดียวกัน การมีโสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป และกายปสาทรูป จึงทำให้เกิดการรับรู้เสียงทางหู (โสตวิญญาณ) มีการรับรู้กลิ่นทางจมูก (ฆานวิญญาณ) มีการรับรู้รสทางลิ้น (ชิวหาวิญญาณ) และมีการรับรู้สัมผัสทางกาย (กายวิญญาณ) ปสาทรูปเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นฐานที่เกิดของวิญญาณ จึงเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดว่ารูปเป็นอัตตาดิตัวตน รูปชีวิตินทรีย์เป็นพลังชีวิตที่รักษาร่างกายไม่ให้น่าเบื่อหน่ายจึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่ารูปเป็นอัตตาดิตัวตน

ในกรณีของคนตายแล้วก็เช่นกัน ไม่มีการเข้าใจผิดว่า ร่างคนที่เพิ่งตายนั้นเป็นสิ่งมีอัตตาดิตัวตน ทั้งนี้เพราะในร่างคนตายแล้วไม่มีปสาทรูปต่าง ๆ เช่น จักขุปสาทรูป เป็นต้น ดังนั้น ตราบใดที่ยังมีปสาทรูปต่าง ๆ ก็ยังเข้าใจผิดว่าสิ่งที่รับรู้โดยอาศัยปสาทรูป เช่น รูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน กลิ่นที่ได้รับ รสที่ได้ลิ้ม และสัมผัสทางกาย (ได้แก่ ปฐวี, เตโช, วาโย) ตลอดจนจิตตภาพารูป (รูปที่แสดงความเป็นหญิง) และปริสภารูป (รูปที่แสดงความเป็นชาย) เป็นอัตตาดิตัวตนของเราด้วย ดังนั้น เมื่อเห็น รูปารมณฺ์ (สีต่าง ๆ), ได้ยินสัททารมณฺ์ (เสียงต่าง ๆ) ที่เกี่ยวกับจักขุปสาทรูป เป็นต้น คนทั่วไปจึงเข้าใจผิดว่าอารมณฺ์เหล่านี้เป็นอัตตาดิตัวตนอีกด้วย

¹⁰ เนตติ.อ. 45.

สรุปได้ว่า คนเรามักเห็นว่าร่างกายทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับตาและหูเป็นต้นนั้น เป็นอัตตาตัวตน เมื่อพูดตามแบบชาวโลกทั่วไป เราเรียกร่างกายทั้งหมดที่ประกอบด้วยตา หู เป็นต้นว่าเป็นตัวเรา เป็นวิญญาณของเรา การเรียกเช่นนี้ไม่ใช่มุสาวาท แต่เป็นการเรียกตามสมมุติบัญญัติที่ชาวโลกใช้เรียกเพื่อสื่อความกัน แต่เมื่อว่าโดยสภาวะปรมาัตแล้ว ร่างกายทั้งหมดเป็นเพียงองค์รวมที่ประกอบด้วยรูปและนามเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศออกมาตรง ๆ อย่างแจ่มแจ้งว่า “แม้ว่าบุคคลทั้งหลายจะเห็นว่ารูปขันธ์ เป็นอัตตาตัวตน แต่ความจริงรูปขันธ์ไม่ใช่อัตตาตัวตน แต่เป็นเพียงรูปซึ่งเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้น”

รูปเป็นเหตุก่อให้เกิดทุกข์

บทบาลีว่า รูปญจ หิทฺถิ ภิกฺขเว อตฺตา อภิวิสฺส, นยิทฺถิ รูปิ อปาธาเย สํวตฺเตยฺย. ลพฺภณจ รูปे “เอวํ เม รูปิ โหตุ, เอวํ เม รูปิ มา อโหสิ”ติ.¹¹ แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปนี้เป็นอัตตาตัวตนแล้ว รูปนี้ คงไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน และบุคคลคงได้การจัดแจงในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างไรเกิด (จงอยู่ในสภาพดี) รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย (จงอย่ามีสภาพไม่ดี)”

เหตุที่มีรูป เราจึงเป็นทุกข์เพราะปวดตา ปวดหู ปวดฟัน ปวดหลัง ท้องอืด ร้อน หนาว ปวด เจ็บ คัน และทุกข์เพราะโรคที่เกี่ยวกับเลือด ผิวน้ำอง กระเพาะอาหาร ปัสสาวะ ความคัน โลหิต เป็นต้น อาการเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะมีรูปเป็นที่ปรากฏของอาการเจ็บป่วยทั้งหลาย นอกจากนี้รูปทำให้เราเป็นทุกข์เพราะความหิว ความกระหาย ถูกยุงกัด ถูกแมลงและสิ่งอื่น ๆ รบกวน ความทุกข์ และความลำบากทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะมีรูป ดังนั้น รูปซึ่งมีหน้าที่ทำให้กายของเราเป็นทุกข์จึงเป็นสิ่งที่นำความทุกข์มาให้

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ถ้ารูปเป็นอัตตาตัวตนของเราแล้วไซ้ เราคงได้การจัดแจงในรูปว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างไรเกิด (จงอยู่ในสภาพดี) รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย (จงอย่ามีสภาพไม่ดี)” หมายความว่า หากรูปเป็นอัตตาตัวตนของเราจริง เราต้องสามารถบังคับบัญชารูปให้เป็นไปตามความประสงค์ของเรา ทุกคนย่อมต้องการให้ร่างกายเป็นหนุ่มสาวอยู่เสมอ ไม่อยากแก่ชรา เจ็บป่วย แล้วตายไป แต่รูปไม่เคยเชื่อฟัง ไม่ยอมทำตามความประสงค์ของเรา ความสดชื่นของรูปในวัยหนุ่มสาวค่อย ๆ กลายเป็นความเสื่อมโทรมแห่งวัยชรา สุขภาพที่แข็งแรงค่อย ๆ อ่อนแอลง แม้ว่าเราจะไม่ต้องการให้เป็นอย่างนั้น ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและจบลงด้วยความตาย เราไม่สามารถบังคับบัญชาให้รูปเป็นไปตามความต้องการได้

¹¹ วิ.ม. (บาลี) 4/20/17.

หลักฐานที่ชี้ชัดว่ารูปไม่ใช่อัตตา

บทบาลีว่า ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว รูปิ อนตฺตา, ตสฺมา รูปิ อาพาธาย สํวตฺตติ. น จ ลพฺภติ รูปเป “เอวํ เม รูปิ โหตุ, เอวํ เม รูปิ มา อโหสิ”ติ.¹² “แต่เพราะรูปเป็นอนัตตา จึงเป็นไปเพื่อเบียดเบียน และบุคคลย่อมไม่ได้การจัดแจงในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด (จงอยู่ในสภาพดี) รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย (จงอย่ามีสภาพไม่ดี)” ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังพรหมโลกเพื่อขจัดความเห็นผิดของภพพรหม ในครั้งนั้น ภพพรหมเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา ก็กราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเสด็จมาดีแล้ว แม้ว่าท่านน่าจะมาตั้งนานแล้ว พรหมโลกนี้เที่ยง มั่นคง ยั่งยืน ดีเลิศ ไม่มีการตายจากพรหมโลกนี้”¹³

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ภพพรหมกำลังหลงอยู่ในอวิชชาหนอ ท่านกล่าวสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง กล่าวสิ่งที่ไม่ยั่งยืนว่ายั่งยืน”¹⁴ เมื่อพรหมบริวารคนหนึ่งของภพพรหมได้ยินดังนั้น ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตม ท่านอย่ารุกรานภพพรหมเลย ภพพรหมผู้นี้เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ในพรหมโลกนี้ เป็นผู้เห็นทุกอย่าง มีอำนาจเหนือสรรพสัตว์ เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก เป็นผู้ประเสริฐสูงสุด เป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์ พราหมณ์ มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย เป็นบิดาของสรรพสิ่งทั้งอดีตและอนาคต ในพรหมชาลสูตร ได้ตรัสถึงการเกิดขึ้นของความเห็นผิดอย่างหนึ่งที่เรียกว่า เอกัจฉสสสติภูมิลี คือ ความเห็นผิดว่าโลกบางอย่างเที่ยง ซึ่งก็คือพระเป็นเจ้าเป็นผู้เที่ยงแท้แน่นอนนั่นเองอันเป็นที่มาของคำว่า “พรหมผู้สร้างโลก”

กำเนิดของความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างโลก

เมื่อโลกพินาศลงไปแล้ว ก็เป็นเวลาที่เราเริ่มสร้างโลกขึ้นมาใหม่ พรหมองค์แรกที่อุบัติขึ้นในพรหมโลกมองไปโดยรอบแล้วคิดว่า “เราเป็นมหาพรหม เป็นผู้ชนะ ไม่มีผู้ใดชนะเรา เราเป็นผู้เห็นสรรพสิ่ง เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ใหญ่ เป็นผู้เสกสร้างสรรพสิ่งในโลก เป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้แต่งตั้งสัตว์ทั้งหลาย มีความชำนาญ เป็นบิดาของสรรพสิ่งทั้งอดีตและอนาคต”¹⁵

¹² วิ.ม. (บาลี) 4/20/17.

¹³ ม.มู. (บาลี) 12/501/442.

¹⁴ ม.มู. (บาลี) 12/501/442.

¹⁵ ที.ลี. (บาลี) 9/42/18.

คำอธิบายของพระพุทธองค์ข้างต้นนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า ความเชื่อเรื่องกำเนิดโลกเริ่มต้นขึ้นอย่างไร และพระเจ้าผู้สร้างโลกที่สถิตอยู่บนสวรรค์นั้น ก็คงจะเป็นท้าวมหาพรหมที่อุบัติขึ้นในพรหมโลกเป็นองค์แรก หลังจากโลกได้สร้างขึ้นมาใหม่นั้นเอง และอัตตาดัตตนของท้าวมหาพรหมดังนั้น คำสอนของพระพุทธองค์จึงสรุปได้ว่า อัตตาดัตตนของท้าวมหาพรหมนั้นก็เป็นอย่างเดียวกับอัตตาดัตตนของสัตว์โลกอื่น เป็นแต่เพียงการเข้าใจผิดว่า กระบวนการเกิดดับของรูปนามที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นอัตตาดัตตน แต่แท้ที่จริงแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าอัตตาดัตตนนั้นเป็นเพียงกระแส ของรูปนามที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเท่านั้น อัตตาดัตตนไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริง เป็นเพียงสิ่งสมมุติขึ้นจากจินตนาการเท่านั้น

นอกจากนั้น รูปนามของท้าวมหาพรหมก็ไม่แตกต่างอะไรกับรูปนามของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎของความไม่เที่ยง คือเมื่ออายุขัยของท้าวมหาพรหมสิ้นสุดลง ท้าวมหาพรหมก็ต้องจุติจากพรหมโลก ท้าวมหาพรหมเองก็ไม่สามารถบังคับบัญชาให้อะไร ๆ เป็นไปอย่างที่ต้องการได้ทั้งหมด และไม่สามารถประคับประคองร่างกายของตนให้คงอยู่ตามความต้องการได้ตลอดไป ดังนั้น รูปของท้าวมหาพรหมจึงไม่ใช่อัตตาดัตตน แต่เป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน

อัตตวาทุบาทาน คือความยึดมั่นในอัตตาดัตตน

คนทั่วไปมักยึดมั่นความเห็นที่ว่า ทุกคนมีวิญญาณหรืออัตตาดัตตนที่ยั่งยืนอยู่ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นความเห็นของพวกอุจเจททิฎฐิที่เชื่อว่าเมื่อคนเราตาย วิญญาณหรือตัวตนก็หายสูญไปหมด ไม่มีอะไรเหลือ ส่วนพวกสัสสตทิฎฐิเชื่อว่าเมื่อคนเราตายไปแล้ว วิญญาณหรือตัวตนของเขาไม่สูญหายไป เพียงแต่ย้ายไปเกิดในร่างใหม่เท่านั้น ตามความเห็นของพวกสัสสตทิฎฐิ รูปของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายประกอบด้วย 2 ส่วน คือ กายหยาบ และกายละเอียด เมื่อสิ้นชีวิตลง กายหยาบก็ถูกทำลายไป ส่วนกายละเอียดนั้นจะออกจากร่างเก่าไปสู่ร่างใหม่ และจะยังคงอยู่ตลอดไปไม่มีวันสูญสลาย

ที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นมานั้น ได้อธิบายเรื่องความเชื่อประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอัตตาดัตตนพร้อมทั้งกำเนิดของความเชื่อเหล่านั้นอย่างละเอียดเพื่อให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับอัตตาดัตตน วิญญาณ และความไม่ใช่อัตตาดัตตนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ในบรรดาผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนก็ยังมีจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่า สิ่งที่เราเรียกว่าวิญญาณหรืออัตตาดัตตนนั้นมีอยู่จริง ถึงแม้ว่าจะไม่แสดงความเห็นนี้ออกมาอย่างโจ่งแจ้งด้วยการพูดหรือการเขียนก็ตาม แต่พวกเขาก็มีความเชื่ออยู่ว่าเมื่อสิ่งมีชีวิตตายลง วิญญาณของเขาก็ลอยออกจากร่างโดยผ่านทางจมูกหรือทางปาก และเมื่อมีการปฏิสนธิขึ้นในครรภ์มารดา วิญญาณก็จะเข้าไปอยู่ในร่างของทารก โดยผ่านเข้าไปทางจมูก

ทางปาก หรือทางหน้าท้องของมารดา และวิญญาณนี้ก็จะดำเนินต่อไปในร่างใหม่ ความเห็นเช่นนี้ เป็นของพวกที่เชื่อว่ามิวิญญาณ

ตามความเป็นจริงนั้น ความตาย หมายความว่า การดำเนินไปของกายและจิตได้สิ้นสุดลง หลังจากที่จิตติดดับ ชีวิตก็ดับลง กระแสของรูปนามที่ได้เคยเกิดดับติดต่อกันไปนั้นก็ขาดสะบั้นลง แต่ไม่มีสิ่งใดที่เรียกว่าวิญญาณหลุดลอยออกจากร่างไป การเกิดใหม่ หมายถึง การเกิดขึ้นของปฏิสนธิจิตในภพใหม่พร้อมทั้งอายตนะซึ่งเป็นฐานที่เกิดของปฏิสนธิจิต ในวาระสุดท้ายของชีวิตก่อนที่จิตติดดับนั้น มรณาสันนวิถิ (วิถิจิตในขณะใกล้ตาย) ได้รับเอาอารมณ์อย่างหนึ่งในอารมณ์ 3 อย่าง ที่เรียกว่า กรรม กรรมนิमित หรือ คตนิमित แล้วยึดเอาเป็นอารมณ์ของปฏิสนธิจิตที่นำไปเกิดในภพใหม่ กระบวนการนี้เป็นการเชื่อมต่อระหว่างภพเก่ากับภพใหม่ หรือเรียกว่าเป็นการปฏิสนธิในภพใหม่

หลังจากปฏิสนธิจิตดับลง จิตที่เกิดขึ้นต่อ ๆ มาคือ ภาวะจิตทำหน้าที่รักษาภพ และทำให้ชีวิตดำเนินต่อไปตามแรงกรรมที่ผู้มันได้ทำไว้ในชาติก่อน ๆ เมื่อมีอารมณ์ต่าง ๆ เช่น รูปารมณ์ (สีต่าง ๆ) หรือสัททารมณ์ (เสียงต่าง ๆ) เป็นต้น มากระทบทางจักขุทวาร (ตา) หรือ โสตทวาร (หู) เป็นต้น ก็จะเกิดจักขุวิญญาณจิต หรือโสตทวิญาณจิต เป็นต้น ขึ้นมาตัดกระแสของภาวะจิต เพื่อรับอารมณ์ทางตา หรือทางหู เป็นต้น การเกิดขึ้นของจิตดวงใหม่ในภพใหม่ตามที่ถูกปรุงแต่งโดยกรรมที่ทำไว้ในภพก่อน ๆ นั้น เรียกตามโวหารของชาวโลกว่าเป็นการเคลื่อนจากภพเก่าไปสู่ภพใหม่ แต่ตามความเป็นจริงนั้น ไม่ได้มีวิญญาณที่ย้ายจากภพเก่าไปสู่ภพใหม่แต่อย่างใด

การหยั่งเห็นความเป็นอนัตตา ในขณะเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

การเจริญวิปัสสนาเป็นวิธีประกอบด้วยการกำหนดรู้อุปาทานขันธ์ (ที่ตั้งแห่งความยึดมั่น) 5 อย่าง ซึ่งปรากฏในขณะที่มี การเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และคิดนึก สำหรับผู้เริ่มปฏิบัติจะรู้สึกว่ามีควมยากลำบากในการกำหนดรู้สภาวะธรรมการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ในขณะที่ปรากฏ ดั่งนั้น จึงต้องเริ่มด้วยการกำหนดรู้เพียงสภาวะธรรมสองหรือสามอย่างที่ปรากฏชัดเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ในขณะนั่งสมาธิ ผู้ปฏิบัติอาจกำหนดรู้สภาวะตั้ง และสภาวะตั้งตรงที่รู้สึกในร่างกายของตน และบริกรรมว่า “นั่งหนอ นั่งหนอ” ถ้ารู้สึกว่าการปฏิบัติเช่นนี้ง่ายเกินไป เพราะการกำหนด “นั่งหนอ นั่งหนอ” ไม่ต้องใช้ความพยายามมากนัก ก็อาจกำหนดสภาวะสัมผัสเพิ่มขึ้น โดยบริกรรมว่า “ถูกหนอ นั่งหนอ” “ถูกหนอ นั่งหนอ” แต่สภาวะพองยุบของท้องเป็นความเคลื่อนไหวที่ชัดเจนรู้สึกได้ง่ายกว่า ดั่งนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติตั้งสติกำหนดว่า “พองหนอ” เมื่อท้องพองขึ้น และ “ยุบหนอ” เมื่อท้องยุบลง ก็จะรู้ชัดถึงสภาวะตั้งขึ้นหรือหย่อนลงภายในท้อง รู้ถึง

ลักษณะ, หน้าที (รละ), อการปรากฏ (ปัจจุปฏิฐาน) และเหตุใกล้ (ปฏฐาน) ของวโยธาค การพิจารณาและการปรกรรมอย่างนี้สอดคล้องกับความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งกล่าวว่า จะรู้ชัดลักษณะที่แท้จริงของรูปนามได้ด้วยการสังเกตลักษณะ หน้าที ปัจจุปฏิฐาน (อการปรากฏ) และปฏฐาน (เหตุใกล้) ของรูปนาม¹⁶

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติใหม่ต้องเริ่มต้นด้วยการสังเกตสภาวะพองยุบของท้อง แต่การเจริญวิปัสสนาไม่ใช่ประกอบด้วยกำหนตรู้สภาวะพองยุบของท้องเพียงอย่างเดียว ในขณะที่กำลังกำหนตรู้สภาวะพองยุบของท้องอยู่นั้น ถ้ามีความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งแทรกเข้ามา ผู้ปฏิบัติจะตั้งอกำหนตรู้สภาวะคิดนั้นด้วย และถ้าเกิดความเมื่อย ร้อน หนาว หรือปวด ผู้ปฏิบัติพึงกำหนตรู้อาการเหล่านั้นเช่นเดียวกัน ถ้าผู้ปฏิบัติคู้หรือเหยียดแขนขา ก็จะต้องกำหนตสภาวะเคลื่อนไหวเหล่านั้นด้วย

ในขณะที่นั่งกำหนตสภาวะพอง ยุบ นั่ง ถูก ตามที่ปรากฏอยู่นั้น อาจมีความต้องการเปลี่ยนอิริยาบถเพื่อบำบัดความรู้สึกเจ็บ ปวด หรือร้อน ที่เกิดขึ้นบริเวณแขนขาที่ตั้งองอยู่ ผู้ปฏิบัติพึงกำหนตรู้ความต้องการที่จะเปลี่ยนอิริยาบถทันทีที่ความต้องการเกิดขึ้น แต่ให้นั่งอยู่หนึ่ง ๆ ก่อน อย่าทำตามความต้องการที่จะเหยียดแขนขาโดยทันที ผู้ปฏิบัติพึงพยายามอดทนต่อความไม่สบายกายนั้นให้นานที่สุดเท่าที่จะทนได้ และเมื่อความต้องการเหยียดแขนขาเกิดขึ้นอีก เขาก็พึงกำหนตรู้ความต้องการเหมือนครั้งก่อนโดยไม่เปลี่ยนอิริยาบถ ต่อเมื่อความเจ็บปวดทรมาณนั้นมากจนสุดจะทนทานต่อไปได้ จึงค่อย ๆ เหยียดแขนขาอย่างช้า ๆ และในขณะเดียวกันก็ไม่ลืมที่จะปรกรรมว่า “เหยียดหนอ เหยียดหนอ” ในขณะที่กำลังเจริญวิปัสสนาอยู่นั้น ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเปลี่ยนอิริยาบถหลายครั้งเพราะความปวดเมื่อย เมื่อต้องเปลี่ยนอิริยาบถบ่อย ก็เห็นชัดว่าร่างกายเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แม้ว่าจะมีความตั้งใจจะนั่งนิ่ง ๆ โดยไม่ขยับเขยื้อนให้ครบ 1 หรือ 2 ชั่วโมง แต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่างที่ตั้งใจไว้ จึงเห็นประจักษ์แก่ใจว่ารูปที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์อยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่อัตตาตัวตน การที่เราไม่สามารถดำรงอยู่ในอิริยาบถเดียวได้นาน ไม่ว่าจะนั่ง นอน หรือยืน จึงทำให้เข้าใจว่ารูปไม่เป็นไปตามความต้องการของเราและไม่สามารถบังคับบัญชาได้ เพราะรูปไม่อยู่ในการควบคุมของเรา รูปจึงไม่ใช่อัตตาตัวตนของเรา เป็นแต่เพียงรูปธรรมที่เกิดขึ้น เป็นไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น การเข้าใจเช่นนี้เป็นปัญญาที่เกิดจากการหยั่งเห็นความเป็นอนัตตา

นอกจากนี้ ในขณะที่เจริญวิปัสสนาในท่านั่งหรือนอนอยู่นั้น เราจำเป็นต้องลุกไปเข้าห้องน้ำหลายครั้ง จึงเข้าใจอีกด้วยว่ารูปบีบคั้นให้เป็นทุกข์เพราะไม่ยอมเป็นไปตามความต้องการ

¹⁶ ลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละรูปนามที่รูปนามอื่นไม่มี

บังคับบัญชาไม่ได้ ในขณะที่พิจารณาพฤติกรรมของรูปอยู่นั้น ความเบียดเบียนบีบคั้นของรูปก็ปรากฏขึ้นให้เห็น เมื่อสิ่งสกปรกต่าง ๆ เช่น น้ำมูก น้ำลาย เสมหะ น้ำตา เหงื่อ เป็นต้น ได้ไหลออกจากร่างกาย ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าเราไม่สามารถรักษาความสะอาดของรูปให้คงอยู่ตลอดไปได้ เมื่อรูปไม่ยอมอยู่ในการควบคุมของเรา รูปจึงไม่ใช่อัตตาตัวตนของเรา

จากการนำเสนอในเบื้องต้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นอนัตตาของรูป ผู้ปฏิบัติที่เจริญวิปัสสนากำหนดรู้สภาวธรรมของรูปอย่างจริงจัง จะมีประสบการณ์มากมายที่แสดงให้เห็นได้ชัดถึงความเบียดเบียนบีบคั้นของรูปที่เราไม่สามารถบังคับบัญชาหรือจัดการให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้

สรุป

พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาบาลีในการสื่อสารคำสอนโดยทรงเริ่มแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและอนัตตลักขณสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 รูป “อนตตา” อันเป็นศัพท์หนึ่งที่คนทั่วไปมีความคุ้นเคย และเป็นศัพท์ที่มีความหมายหลากหลาย แต่ที่พบมากที่สุด คือ ความหมายว่า ไม่เป็นไปตามความปรารถนา, ไม่เป็นไปตามความประสงค์ และไม่เป็นไปตามอำนาจ อีกความหมายหนึ่งคือ ไม่มีแก่นสาร ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า “ไม่มีตัวตน, ไม่ใช่ตัวตน” เฉพาะในเรื่องของรูปเป็นเบื้องต้น ที่คนทั่วไปมักเห็นว่าร่างกายทั้งหมดที่เกิดมาพร้อมกับตาและหูเป็นต้นนั้นเป็นอัตตาตัวตน เมื่อพูดตามแบบชาวโลกทั่วไป เราเรียกร่างกายทั้งหมดที่ประกอบด้วยตาและหูเป็นต้นว่าเป็นตัวเรา เป็นวิญญูณของเรา แต่เมื่อว่าโดยสภาพปรมัตถ์แล้ว ร่างกายทั้งหมดเป็นเพียงองค์รวมที่ประกอบด้วยรูปและนามเท่านั้น ดังนั้น ผู้เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงต้องเริ่มต้นด้วยการสังเกตสภาวการเกิดดับของรูปนามให้เป็นปัจจุบันขณะ ในระหว่างที่กำลังเจริญสติกำหนดรู้สภาวธรรมทางกาย ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั้น ผู้ปฏิบัติจะได้รู้เห็นทุกซ์ที่เกิดขึ้นเพราะรูป และความไม่อยู่ในบังคับบัญชาของรูปนั้น วิปัสสนาปัญญาารู้แจ้ง ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติ เมื่อผู้ปฏิบัติเกิดวิปัสสนาปัญญาได้รู้แจ้งเห็นจริงในรูปนามอย่างนี้แล้ว ย่อมสามารถพัฒนาจิตที่จะส่งผลให้เกิดปฏิเวธได้ในที่สุดอันเป็นอิทธิพลของภาษาบาลีที่พระพุทธองค์ใช้ประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อให้แจ้งความจริง ตั้งแต่ต้นจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน,

2539.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

_____. ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

วิญญาน, 2539.

พระพุทฺธโชสเถระ. วิสุทธิมคฺคสุส นาม ปกรณ์วิเสสสุส ตติโย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 8.

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.

พระอัครควังสเถระ. สัททนีติ ธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์. พระธรรมโมลี ตรวจ

ชำระ, พระมหานามิตร ธรรมสาโร และจำริญ ธรรมดา แปล, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทฺธโชส นครปฐม. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2546.

พัฒน์ เฟื่องผลา. บาลีสันสกฤตในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.